

рьбы с преступностью. –1973. –Вып.19. –186 с.

4. Конституція України // ВВР України. –1996. –№ 30 –Ст.141.

5. Костюта М.В. Додержання законів у сфері економіки України // Актуальні проблеми прокурорського нагляду. –Одеса, 2000. –370 с.

6. Ожегов С.И. Словарь русского языка /Под ред. Н.Ю. Шведовой. –М.: Русский язык, 1985. –797 с.

7. Долежан В.В. Проблемы компетенции прокуратуры: Автореф. дис... докт. юрид. наук. –М., 1991. –210 с.

8. Белецкий В.М. Прокурорский надзор за исполнением законов, регулирующих предпринимательскую деятельность: Автореф. дис... канд. юрид. наук. –М., 1996.

9. Закон України “Про прокуратуру” від 5.11.1991 р., № 1789-ХП // ВВР України. –1991. –№ 53. –Ст.793 (із змінами та доповненнями).

Поступила в редколлегию 10.06.2003

ДАВИДЕНКО М.Л. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЯК ЗАСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЗВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ

Розглянуто питання контролю і нагляду в сфері підприємницької діяльності, їхня роль у попередженні злочинів, зв'язаних із незаконним підприємництвом.

DAVYDENKO M.L. THE CONTROL AND SUPERVISION AS MEANS OF THE PREVENTION OF THE CRIMES CONNECTED TO ILLEGAL BUSINESS

Questions of the control and supervision in sphere of enterprise activity, their role in the prevention of the crimes connected to illegal business are considered

І.І. ДЯДЕЧКО

Національний університет внутрішніх справ

УДК 347.98+331.361-057.6(477)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЯКОСТІ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Розглянуті базові принципи надбання працівниками ОВС України професійної компетентності як складової якості їх освіти.

Особлива роль освіти в сучасних умовах розвитку держави та суспільства, перетворення її в найважливішу сферу людської діяльності перебуває щодо підготовки майбутніх фахівців як однієї з пріоритетних. При цьому питання саме якості підготовки майбутніх фахівців, як підґрунтя їхньої конкурентноздатності, є актуальним та необхідним на терені ринкової економіки. До змістовності освіти, визначення її як важливого елемента ринкової економіки, пов'язаних з професійною компетентністю, висувається все більше вимог. Але має місце ще недостатня теоретична опрацювання цієї проблеми та провадження її результатів в площину практичної освітньої діяльності, зокрема, при підготовці працівників органів внутрішніх справ України

У науковій літературі зустрічається ряд тлумачень поняття “якість освіти”. У відомій в Росії роботі С.Є.

Шишова і В.О. Кальней «Мониторинг качества образования в школе» якість освіти розглядається як соціальна категорія, що визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам і очікуванням різних соціальних груп суспільства у розвитку та формуванні громадянської, побутової і професійної компетентності особистості [1, с.71]. В цій же роботі в розділі “Тезаурус” подається ще одне визначення, де під якістю освіти розуміється ступінь задоволеності очікувань різних учасників процесу навчання від наданих навчальним закладом освітніх послуг або ступінь досягнення поставлених перед освітою цілей і завдань, що є досить загальним визначенням цього поняття [1, с.171-172].

Автори монографії «Управление качеством образования» пропонують об'єднати якість освіти не тільки з цілями освіти, але й з її результатами, і розцінювати її як

співвідношення цілі та результату, як міру досягнення цілей за умов, якщо цілі (результати) задаються гранично чітко та прогнозовані в зоні потенційного розвитку суб'єкту навчання [2, с.33].

Близьке за значенням викладом поняття "якість освіти" дається В.Г. Онушкіним та Є.І. Огарьовим, які його визначають як інтегральну характеристику навчального процесу та його результатів, що виражає міру їхньої відповідності поширеним у суспільстві уявленням про те, яким повинен бути, та на реалізацію яких цілей направлений процес. Крім того, автори зазначають, що в цілому якість сучасної освіти визначається низкою чинників, що обумовлюють її соціальну ефективність, таких як:

- зміст, що містить кращі досягнення духовної культури та досвіду в тій або іншій сфері діяльності;
- висока компетентність педагогічних працівників та інших освітян,
- новітні освітні технології та відповідна їм технічна оснащеність,
- гуманістична спрямованість;
- повнота задоволення потреб населення в знаннях, розумінні, вміннях [3, с.417-418].

Автори українського довідкового видання, яке фактично є першою спробою дати систематизоване трактування ключових понять і термінів сучасної освітньої сфери, вказують, що якість освіти є однією з найбільш значимих та загальних характеристик її наукової та практичної ролі в житті суспільства та кожної людини. В праці визначається система зовнішніх (соціальних) та внутрішніх (генетичних) факторів, які надають цьому соціокультурному інституту певну цінність та вагомість. До зовнішніх факторів, що впливають на якість освіти належать:

- її високий соціальний статус серед пріоритетів суспільства та держави;
- високий рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення,
- тісний зв'язок з історико-культурними традиціями;
- відповідні сучасним умовам організаційна структура та технології управління.

Внутрішні фактори, що забезпечують якість освіти, можуть бути виявлені через систему принципів її функціонування. До них належать:

- соціальні - загальність, безперервність, послідовність, підготовка кадрів широкого профілю, єдність навчання і виховання, гнучкість та адаптивність, інноваційність;
- дидактичні - фундаментальність, комплексність, інтегративність, гуманітаризація, спеціалізація і професіоналізація, інтенсифікація накопичення знань за допомогою інформатизації та комп'ютеризації і т.п.

Автори видання констатують, що в сучасних освітніх системах якість освіти вимірюється таким універсальним показником (індикатором), як освітній стандарт [4, с.86-87].

Підсумовуючи результати аналізу трактувань терміну "якість освіти", необхідно зазначити, що вони, як правило, характеризують систему управління освітою, цілі, напрями діяльності та ресурсне забезпечення навчальних закладів, що охоплюється поняттям "якість освітньої діяльності", викладеним в Законі України "Про вищу освіту". Якість освітньої діяльності подана як сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства [5]. Сама ж характеристика та місце особистості як суб'єкту навчання, на наш погляд, не визначається. Цей аспект враховано в Законі поданням терміну "якість вищої освіти" як сукупності якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства [5].

На нашу думку, введення поняття "якість вищої освіти" дає підстави стверджувати про те, що на законодавчому рівні закладені правові основи інноваційних перетворень в сфері освіти, направлені на формування, перш за все, якостей особистості шляхом перенесення пріоритетів на саморозвиток - самовдосконалення як усвідомлений процес життєдіяльності людини та розширення сфери творчої професійної діяльності майбутнього фахівця - працівника ОВС України.

Дійсно, важко не погодитись з доктором соціологічних наук О.В. Афанасьєвим в тім, що творчий потенціал фахівця можна визначити як його граничні можливості в створенні соціально значимих нововведень, що істотно підвищують рівень ефективності розроблених у даній галузі знань і технологій. Об'єктивно творчий потенціал фахівця оцінюється шляхом визначення соціальної значимості створених нововведень, їхньої користності для розвитку людини, суспільства. Суб'єктивно творчий потенціал фахівця можна визначити через розвиток його внутрішніх ресурсів, творчих здібностей і специфічних властивостей, що дозволяють йому бути суб'єктом творчості при наявності деяких мінімальних умов праці.

Творчі здібності розвиваються і реалізуються на базі граничного розвитку всіх інших фундаментальних здібностей людини, її здатності до збереження та підтримки на належному рівні духовного, фізичного і морального здоров'я, постійного споживання й обробки інформації, саморозвитку, самоврядування і самоорганізації, співробітництва, розуміння, спілкування і т.п. Установа особистості на саморозвиток, самореалізацію й удосконалення відіграє вирішальну роль в процесі її професійної діяльності, у досягненні професіоналізму [6, с.74-75], особливо із врахуванням специфіки роботи в ОВС.

Одним із визначальних компонентів в характеристиці якості вищої освіти є поняття "професійної компетентності" як відображення однієї з якостей особи з вищою освітою. Необхідно зазначити, що це поняття в нормати-

вних документах сфери освіти на законодавчому рівні використовується вперше.

Поняття “компетентність” відображається також в освітньо-кваліфікаційній характеристиці випускника вищого навчального закладу, що фактично являє собою фіксовану складову стандарту якості професійної підготовки [5]. В міжнародних стандартах серії ISO 9000 поняття “компетентність” подане як “доведена спроможність застосовувати знання та вміння” [7].

В аналітичному огляді з основних напрямів розвитку вищої освіти підтверджується останнє положення в тому, що судити про наявність компетентності можна тільки за відповідним результатом праці людини. А поняття “професійна компетентність” представлено як індивідуальна характеристика відповідності професії, як сукупність психічних якостей, психічного стану, що дозволяють діяти самостійно та відповідально, як володіння людиною здатністю й умінням виконувати визначені трудові функції [8, с.8], хоча й робота в ОВС накладає певні додаткові відмінності до цього поняття.

Близьке за значенням й інше викладення поняття, коли під професійною компетентністю (лат. *professio* - офіційно зазначене заняття - від *profiteor* - оголошувати своєю справою; лат. *comperio* - домагатися, відповідати, підходити) розуміється інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей фахівця, які відображають рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для здійснення цілей даного роду діяльності, а також його моральну позицію. Критерієм професійної компетентності є суспільна значимість результатів праці фахівця, його авторитет у конкретній галузі знань (діяльності) [9, с.383].

А.П. Михайличенко в своїй праці відмічає, що поняття “компетентність” ширше за поняття “кваліфікація”, і означає не тільки професійні знання, навички та досвід в даній спеціальності, але й ставлення до справи, конкретні схильності, інтереси та прагнення, а також здібність ефективно застосовувати знання та вміння, особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці в певній робочій обстановці. Компетентність – це реальна здатність до досягнення цілі чи результату, тоді як кваліфікація є лише потенційною здатністю виконати завдання, яке має відношення до даної діяльності. Таким чином, поняття “компетентність” містить:

- задані навички (вимоги виконувати індивідуальні завдання),
- застосування знань та умінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи;
- здатність відповідально виконувати обов'язки та забезпечувати очікувані результати;
- здатність знаходити рішення в нестандартних ситуаціях;
- здатність застосовувати знання та вміння в нових умовах та іншій робочій обстановці [10, с.46].

Дійсно, органи внутрішніх справ при вирішенні завдань по захисту законних прав і інтересів громадян,

охороні громадського порядку і безпеки, боротьбі зі злочинністю зобов'язані кваліфіковано й ефективно діяти в будь-якій обстановці - як у звичайних, повсякденних умовах несення служби, так і при значному ускладненні оперативної обстановки, викликаній надзвичайними обставинами. Зазначене обумовлює й особливими підготовки персоналу для органів внутрішніх справ. З цього приводу О.М. Бандурка відмітив, що “професіоналізм, організованість, рішучі дії, вміння діяти з дотриманням законності забезпечують ефективність зусиль органів внутрішніх справ в охороні громадського порядку за особливих умов” [11, с.303].

Особливі та екстремальні ситуації можуть виникнути не тільки в діяльності цілого органу внутрішніх справ, але й в практичній роботі окремого працівника чи групи працівників. Внаслідок загострення криміногенної обстановки, зростання злочинності в її найбільш агресивних формах, частішими стали випадки виникнення екстремальних ситуацій, коли життя або здоров'ю працівника органів внутрішніх загрожує реальна небезпека [11, с.306-307]. Однак, за цих умов працівник міліції не вправі відмовитися від переслідування небезпечного злочинця, посилаючись на те, що це небезпечно для його життя [12, с.58].

Ю.Ф. Кравченко вважає, що одним із важливих питань в роботі з кадрами є проблеми особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ. Надзвичайні події, які мали місце в практичній діяльності ОВС, “висвітлили цілий спектр проблем, і насамперед брак відповідальності, відсутність належної вимогливості в організації професійної підготовки та дотриманні вимог міністерства щодо забезпечення пріоритетності збереження життя особового складу” [13, с.283]. З цього приводу автори науково-практичних рекомендацій вказують, що особиста безпека визначається специфікою умов, змісту і форм професійної діяльності; ступенем професійної захищеності працівника, у тому числі - наявністю спеціальних заходів організаційно-правового, управлінського і матеріально-технічного характеру, рівнем професійно-психологічної підготовленості працівника і наявністю у нього спеціальних знань та умінь по забезпеченню особистої безпеки при вирішенні професійних завдань або в ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю [14, с.13].

Також наголошено, що будь-які організаційно-правові, матеріально-технічні, управлінські та інші заходи не можуть бути ефективними без усвідомлення і цілеспрямованих зусиль самого працівника по забезпеченню особистої безпеки. Передусім, - це діяльність по підвищенню свого професійного рівня, активне осмислення професійного досвіду своїх колег. Крім того необхідно постійно вивчати і удосконалювати стратегію, тактику, засоби і прийоми забезпечення особистої безпеки, особливо якщо йдеться про виконання службово-оперативних завдань в екстремальних умовах. І, головне, слід не тільки засвоювати такі знання і вміння, а й фор-

мувати готовність до їх реалізації у ході вирішення оперативно-службових задач. Основні форми забезпечення особистої безпеки працівника ОВС такі:

- спеціально-тактичні - навчання основам професійної діяльності, майстерному володінню зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку та індивідуального захисту; формування готовності до застосування зброї і засобів активної оборони в екстремальних ситуаціях;

- педагогічні - індивідуальні бесіди, наставництво, аналіз виконання оперативно-службових завдань з позиції дотримання особистої безпеки; навчання операційно-тактичним і психологічним прийомам безпечної поведінки у різноманітних ситуаціях оперативно-службової діяльності;

- психологічні - вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників і прогнозування їхньої поведінки в екстремальних ситуаціях; проведення практичними психологами психокорекційної роботи; формування мотиву професійного росту, нерозривно пов'язаного з дотриманням заходів особистої безпеки [14, с.20-22].

О.Б. Ховов при тлумаченні поняття професійної компетентності враховує не тільки уявлення про кваліфікацію (професійні навички, як досвід діяльності, вміння та знання), але також засвоєні соціально-комунікативні й індивідуальні здатності, що забезпечують самостійність професійної діяльності, тобто охоплюються такі якості особистості, як соціальна спрямованість та ціннісна орієнтація [3, с.454-455]. При цьому особливо виділяються професійна, соціально-комунікативна компетенції та компетенція самоврядування.

Професійна компетенція, що є основою професійних якостей особистості, визначається такими елементами діяльності, як: аналіз трудового і технологічного процесів, технічної документації, завдань, безпомилковість виконання і координації робіт трудового процесу, забезпечення його високого рівня культури й організації, створення професійно значимої інформації, що стосується стану об'єктів діяльності; прогнозування появи та розвитку позаштатних ситуацій; забезпечення безпеки виконання робіт, дотримання технологічних вимог

Соціально-комунікативна компетенція, що пронизує колективний трудовий процес, виражається такими здібностями кожного учасника: здатність до співробітництва в колективній діяльності; психологічна сумісність як здатність адаптації до різноманітних темпераментів і характерів; здатність урегульовувати конфлікти та організувати роботу групи; здатність до розуміння, сприйняття інших національних культур, толерантність.

Компетенція самоврядування визначається індивідуальними здібностями, як: уміння міркувати й оцінювати; творчий характер мислення; прояв ініціативи; виявлення необхідної інформації в певній ситуації для прийняття рішень; прийняття раціональних рішень у практичній ситуації; уміння самостійно навчатися і навчати інших

своїй професії; здатність критично аналізувати власну професійну діяльність і роботу інших. Саме це й відповідає специфіці роботи працівників ОВС.

Необхідно також зазначити, що автор поряд з поняттям "компетентність" вживає термін "компетенція", які є близькими, але різними за значенням.

Слово "компетенція" походить від латинського "competentia" (ведення, здатність, приналежність по праву) і має два значення, що ввійшли до використання: коло питань, з яких дана особа або особи мають пізнання (відають щось); коло повноважень (прав і обов'язків - відати чимось). У зв'язку з цим говорять про фактичну компетентність у тих або інших питаннях і про офіційну компетенцію органів та посадових осіб [15, с.11]

Значення останнього знаходить підтвердження в результатах досліджень, пов'язаних з вирішенням протиріч між зростаючими вимогами до професійної компетентності та сформованим досвідом функціонування освіти. Суть проблеми полягає в тому, щоб встановити, які компоненти змісту освіти повинні бути посилені для того, щоб забезпечити підвищений рівень професійної компетентності. Науковцями висувуються позиції відносно сутності професійної компетентності:

- як складової частини професіоналізму;
- як ядра управлінської діяльності, що забезпечує готовність та здатність приймати ефективні управлінські рішення на основі накопичених знань, набутих умінь і досвіду професійної діяльності;
- як якісної характеристики праці;
- як якості особистості, що виходить за межі професіоналізму, який розглядається як готовність та здатність якісно виконувати визначене коло професійних функцій, пов'язаний із конкретними посадовими обов'язками [8, с.8-9]

Таким чином, на наш погляд, підвищення рівня професійної компетентності випускників навчальних закладів МВС України може бути забезпечене завдяки:

- моделюванню (на основі аналізу існуючих досягнень, проблем і прогнозу перспективних вимог) бажаного, гідного рівня якості освіти;
- діяльнісному підходу до формування змісту освіти, при якому центральною ланкою є діяльність із орієнтованою на узагальнений об'єкт діяльності або (та) предметну область діяльності фахівця, виробничі функції;
- проблемному підходу до формування змісту освіти, коли основна увага приділяється проблемам, які повинен вирішувати фахівець у процесі професійної діяльності;
- формуванню аналітичних умінь фахівця в сфері практичної діяльності, рефлексивного ставлення до навчально-пізнавальної та професійної діяльності, що повинне здійснюватись спеціально організованим змістом навчання.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества

образования в школе. -М.: Пед. о-во России, 1999. -320 с.

2. Управление качеством образования: Практикоориентированная монография и методическое пособие /Под ред. М.М. Поташника. -М.: Педагогическое общество России, 2000 -448 с.

3. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. /Под ред. С.Я. Батышева. -М.: АПО, 1998. -Т.1. -568 с.

4. Глоссарий современного образования /Под ред. В.И. Астаховой, А.Л. Сидоренко. -Харьков: ОКО, 1998 -272 с.

5. Закон України "Про вищу освіту" від 17.01.2002 р., № 2984-III // Офіційний вісник України. -2002. -№ 8. -Ст.327.

6. Афанасьев О. В. Развитие творческого потенциала специалиста // Академия управления: история, современность, перспективы: Материалы юбилейной сессии Ученого совета, посвященный 25-летию Академии управления МВД России; 16 сент. 1999 г. -М., 2000. -С.72-80.

7. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю.

8. Разработка методики контроля готовности к профессиональной деятельности студентов средних специальных учебных заведений //Л.Г. Семушина, В.С. Кагерманьян, Е.С. Жидкова и др. -М., 2002. -84 с.

9. Энциклопедия профессионального образования: В

3-х т. /Под ред. С.Я. Батышева. -М.: АПО, 1999. -Т.2. -440 с.

10. Михайличенко А.М. Обучение на основе стандарта компетентности // Новый коллегіум. -2001. -№ 3. -С.46-50.

11. Бандурка О.М. Основы управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. -Х.: Основа, 1999. -440 с.

12. Соболев Ю.В. К вопросу о понятии профессионального риска в деятельности ОВД // Теоретико-прикладные проблемы оперативно-розыскной деятельности в России и Украине на современном этапе: Материалы конф. -Белгород, 2000. -С.57-61

13. Кравченко Ю.Ф. Міліція України. -К.: Генеза, 1999. -432 с.

14. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: Науково-практичні рекомендації /Г.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.; Під ред. М.І. Ануфрієва, Я.Ю. Кондратьєва. -К.: Нац. академія внутр. справ України, 1999. -72 с.

15. Лазарев Б. М. Компетентность органов управления. -М.: Юридическая литература, 1972. -280 с.

Надійшла до редколегії 23.06.2003

ДЯДЕЧКО И И. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК СОСТАВНАЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ

Рассмотрены базовые принципы приобретения работниками ОВД Украины профессиональной компетентности как составного качества их образования

DJADECHKO I.I. PROFESSIONAL COMPETENCE AS COMPOUND QUALITIES OF EXPERTS EDUCATION OF UKRAINE LAW-ENFORCEMENT ORGANS

Base principles of purchase by law-enforcement organs employees of Ukraine of professional competence as compound quality of their education are considered.

УДК 349.2

Ю.Ю. ІВЧУК

Національний університет внутрішніх справ

ІНСТИТУТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Розглянуті питання сутності, змісту, характеру природи інститутів трудового права; визначені їх особливості в умовах реформування законодавства про працю.

Призначення інституту трудового права - повно й якісно регулювати однорідну сукупність суспільно трудових відносин, і від якості його функціонування залежить ефективність функціонування системи трудового права. Незважаючи на важливість пізнання суті, змісту й характеру рис інститутів трудового права України, ці питання на галузевому рівні майже не досліджувались. Тому автором були поставлені і вирішені завдання: а) показати важливість інститутів для розвитку системи

трудового права; б) визначити їх особливості; в) проаналізувати змістовне навантаження декотрих інститутів трудового права.

Інститути трудового права – найбільш характерні структурні елементи його системи. "Вони охоплюють меншу, ніж галузь, сукупність юридичних норм і розрізняються між собою за предметною ознакою регулювання, тобто особливостями окремих видів суспільних відносин або окремими сторонами (елементами) якогось